

Sociale woningbouw in Assen, ook voor vogels?

Bert Dijkstra

Stadsvogels hebben het steeds moeilijker. Nieuwbouwwoningen bieden weinig ruimte om te nestelen, door verstening is er steeds minder groen. Grootschalige nieuwbouwprojecten, waarbij oude woningen worden vervangen, kunnen grote impact hebben op lokale populaties. In dit artikel wordt deze impact aan de hand van een voorbeeld uit Assen beschreven.

Op 8 april 2018 stapte ik 's ochtends op de fiets voor de jaarlijkse telling van bezette nesten van Eksters in Assen-Oost. Het belooft een warme lentedag te worden, veel vogels waren erg actief die ochtend. De Spreeuwen achter ons huis waren druk met de nestbouw bezig en voor het huis zong een mannetje zijn hoogste lied op een schoorsteen. Ook de Huismussen aan het begin van de straat tsjilpten er op los, een Kauw dook de schoorsteen van de burens in. Het geluid van de Spreeuwen, Huismussen en Kauwtjes klonk ook in de Narcisstraat, de eerste straat die ik afwerkte in een poging eksternesten te traceren. Toen ik de Pelikaanstraat binnen fietste viel me de enorme stilte op. In deze straten zijn in opdracht van woningcorporatie Actium oude huurhuizen vervangen door nieuwe. Zou die nieuwbouw het vogels onmogelijk hebben gemaakt om hier nog te kunnen nestelen? Met de plattegrond van de wijk bij de hand besloot ik in plaats van Eksters enkele aan gebouwen gebonden soorten in transecten te gaan tellen in de wijk. In dit artikel wordt ingegaan op de resultaten van deze transecttelling.

Gebied

Assen-Oost is een relatief oude wijk. In het gebied waar ik dit onderzoek uitvoerde bestond de bebouwing rond 1900 slechts uit een aantal woningen langs de verbindingswegen naar de dorpen Loon, Rolde en Anreep en enkele verspreide boerderijen. In het begin van de jaren twintig werd begonnen met een meer systematische aanpak om het gebied te bebouwen. De straten variëren van smal tot breed. De meeste straten hebben laanbomen, gecombineerd met smalle bermen of plantsoenvakken. De randen van de wijk grenzen aan graslanden van het buitengebied van Anreep/Schieveen en het landgoed Valkenstein. Over het algemeen beschikken de woningen over kleine voortuinen en wat ruimere achtertuinen. De rijtjeswoningen maken onderdeel uit van de sociale woningbouw uit de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. Een deel hiervan is recent vervangen door 'moderne' sociale woningbouw in de Pelikaan-, Roerdomp-, Eiber- en Reigerstraat (foto 1). In 2015 startte Actium daar met het plan om 61 moderne gezinswoningen en 19 appartementen te realiseren. Daarvoor werden 144 verouderde woningen gesloopt. Het was de bedoeling om de bouw eerder te starten, maar de sloop werd uitgesteld naar oktober 2014, omdat eerst ontheffingen geregeld moesten worden in verband met nest- en verblijfplaatsen van Huismussen, Dwergvleermuizen en Gierzwaluwen. In

de aanloop naar de sloop waren reeds veel woningen verlaten door de voormalige bewoners en maakte het geheel een verpauperde indruk.

Om de vogelstand in de wijk te vergelijken met het buitengebied werd ook een deel van het dorp Deurze betrokken in het onderzoek. Deze locatie ligt op een kleine 2 km ten oosten van Assen-Oost in een agrarisch gebied en bestaat uit een afwisseling van boerenbedrijven en burgerwoningen.

Foto 1. Overzichtfoto nieuwbouw aan de Pelikaanstraat (Bert Dijkstra). *New houses in the Pelikaanstraat in Assen.*

Werkwijze

Het onderzoek heeft zich beperkt tot vier vogelsoorten die voor hun broedmogelijkheden afhankelijk zijn van gebouwen (onder dakpannen en in schoorstenen): Huismus, Ringmus, Spreeuw en Kauw. Verspreid over de wijk werd per fiets een transecttelling uitgevoerd. Hierbij werd langzaam gefietst en werd alleen gestopt als dat nodig was om concentraties van vogels in beeld te brengen of om waarnemingen te noteren. Territorium- en nestindicerende waarnemingen, zoals zang, balts, paartjes, nestbouw werden genoteerd. In de praktijk waren dit veelal waarnemingen van vogels op daken die vanaf de wegzijde zichtbaar waren. Alle recent gerenoveerde straten werden bezocht. De meeste andere straten lagen in de directe

nabijheid hiervan, maar enkele lagen op grotere afstand aan de rand van de wijk. Voor de vergelijking met de situatie in het buitengebied van Deurze heb ik de resultaten van een BMP telling gebruikt die een dag daarvoor was uitgevoerd. De route voor deze telling voerde door de enige straat van het dorp en de werkwijze komt overeen met die in Assen-Oost. De waargenomen aantallen zijn omgerekend naar aantallen per 100 m om onderlinge vergelijking mogelijk te maken. Bij de totale inventarisatie werd 3227 m traject onderzocht, verdeeld over “nieuwbouw” (544 m), “oudbouw” (2352 m) en het buitengebied van Deurze (311 m).

Resultaten

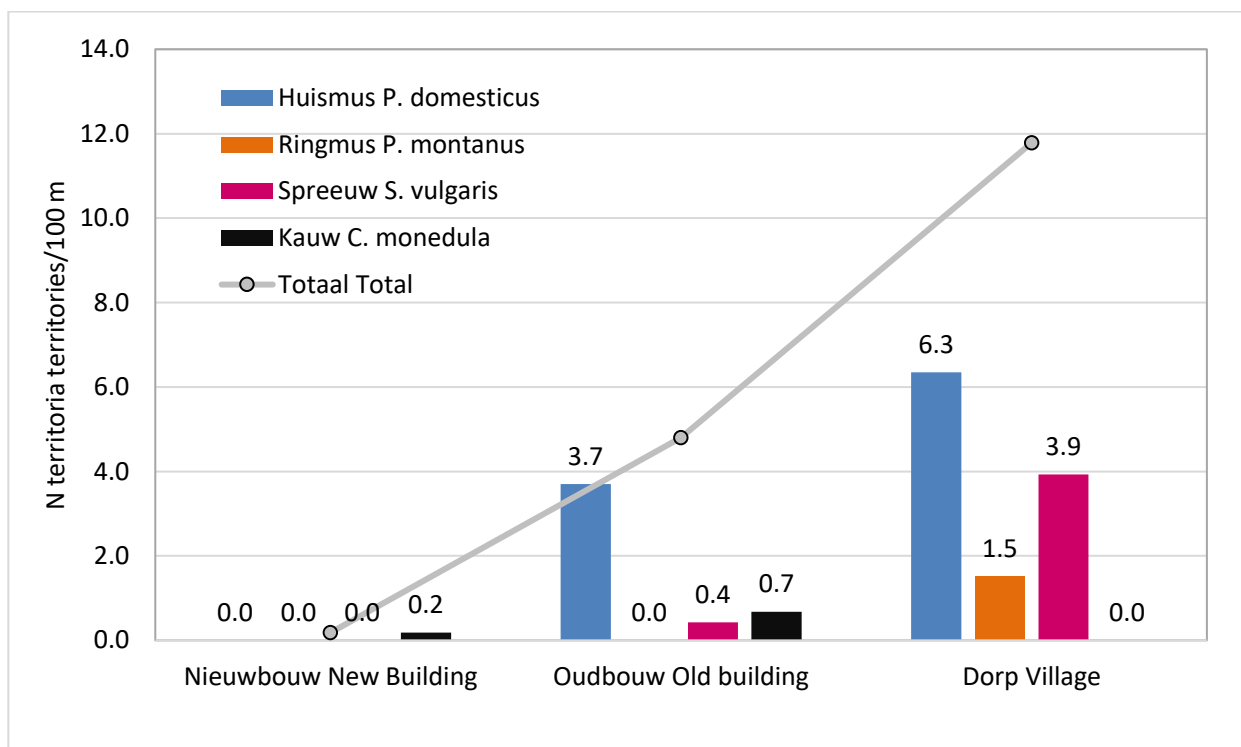
Er werden grote verschillen waargenomen tussen de verschillende trajecten. In de straten met oudbouw varieerde het aantal territoriale waarnemingen tussen de twee en zeven per 100 m, met een gemiddelde van 4,8. De Huismus bleek verreweg het talrijkst, op grote afstand gevolgd door Spreeuw en Kauw (figuur 1). In bijna alle straten kwamen één of meer Kauwtjes voor (bijlage 1). Op vier locaties bezochten Kauwtjes met of zonder nestmateriaal in schoorstenen, een teken dat ze er ook daadwerkelijk nestelden. Overigens vielen me in de straten met oudere gebouwen de aantallen Spreeuwen tegen, iets meer dan de helft moest het zelfs zonder stellen.

Foto 2. Ringmus bij nestkast te Deurze (7 april 2018). *Tree Sparrow at nest box in the village of Deurze.*

De telling van de trajecten met nieuwbouw werd bijna een nul-meting. Er werd hier geen enkele Spreeuw, Huis- of Ringmus gezien en slechts eenmaal een paartje kauwtjes op een dak waar duidelijk geen geschikte schoorsteen was om te broeden. Dit is een kenmerkende eigenschap van veel nieuwbouw vandaag de dag. In straten met oudbouw zijn geschikte schoorstenen nog wel aanwezig, voor zover niet geblokkeerd met vogelwerende kapjes.

Met 11,8 territoriale vogels per 100 m lagen de aantallen in het buitengebied van Deurze aanzienlijk hoger. Dit werd veroorzaakt door de hoge aantallen Huismussen en Spreeuwen. Ook werd de Ringmus aangetroffen, een soort die in de wijk Assen-Oost geheel ontbrak. De Ringmussen bevonden zich overigens bij één woning en leken binding te hebben met zowel de woning als nestkasten die aan bomen op het erf hingen (foto 2). Mogelijk dat er in werkelijkheid nog meer Huismussen waren, vanaf de weg werden ze (in groepsverband) ook gehoord in een melkveestal. Opvallend was het ontbreken van de Kauw.

Figuur 1. Aantal territoria van de onderzochte soorten per 100 m straat in de verschillende bouwtypen. *Number of territories of mapped species per 100 m of street in different habitat types. New and old buildings are situated in the town of Assen. The nearby village of Deurze consists of a single road.*

Discussie

Hoewel sommige soorten als Ekster, Zwarte Kraai, Scholekster en Visdief het tot op de dag van vandaag goed lijken te doen in Assen, is er een andere groep cultuurvolgers die het aanzienlijk minder goed doet en problemen lijkt te hebben met de moderne inrichting van de ruimte. Het gaat om soorten als Gierzwaluw, Huiszwaluw, Kauw, Ringmus, Spreeuw, Turkse Tortel, Witte Kwikstaart en Zwarte

Roodstaart (van Dijk *et al.* 2017). Hoewel in dit onderzoek geen tijdsaspect zit, moge duidelijk zijn dat met de recente stadsvernieuwing een verdere daling van van broedvogels met zich meebrengt. Moderne gebouwen hebben nauwelijks nog kieren en gaten waarin holenbroeders kunnen nestelen. Steden worden compacter gebouwd, waardoor veel openbaar groen verdwijnt. Ook tuinen worden netter en “verstenen”, het houden van kippen is geen populaire bezigheid (waardoor vogels geen graantje meer mee kunnen pikken). Allemaal factoren die het voor een aantal soorten lastig maakt om aan voedsel te komen of nestgelegenheid te vinden.

Mijn opwelling om aan woningen gebonden broedvogels in transecten te tellen is geen uitgebreide inventarisatie geweest. Het geeft geen absolute aantallen, maar maakt wel een relatieve vergelijking mogelijk. De momentopname levert dankzij de gestandaardiseerde werkwijze wel mogelijkheden om onderlinge verhoudingen tussen verschillende type bebouwing te vergelijken. De extreme verschillen zijn een aanwijzing dat nieuwbouw (tijdelijk) ongeschikt is als broedplaats voor enkele soorten. Naast directe negatieve invloed op nestelgelegenheid kunnen ook andere invloeden doorwerken in de aantallen vogels. In het kielzog van de bouw zijn ook groenstructuren als struiken en heggen verdwenen. Voor bijvoorbeeld Huismussen neemt hierdoor ook de mogelijkheid om bij gevaar weg te duiken in heggetjes af. In de aanloop naar de sloop stonden veel woningen leeg en zonder mensen was er minder kans op restjes eten (bedoeld voor huisdieren of actief voederen van vogels). Het kan zijn dat in die fase vogelsoorten als Huismus bij gebrek aan voedsel al de biezen hadden gepakt. Mogelijk keren de Huismussen weer terug naarmate de groenstructuren weer herstellen en bewoners gericht of onbedoeld mussen weer van voedsel voorzien, al is het onwaarschijnlijk dat ze nestelplekken kunnen vinden onder de nieuwe daken. Voor Spreeuwen en Kauwen liggen problemen met voedsel minder voor de hand, aangezien zij een grotere actieradius kennen en voor voedsel minder afhankelijk zijn van wat er in de tuintjes gebeurt. Aan de grasveldjes en bermen, belangrijke voedselplekken, zijn tijdens de nieuwbouw weinig wijzigingen aangebracht.

Het feit blijft dat de woningen, die in opdracht van corporatie Actium worden gebouwd, voor typische stadvogels geen sociale handreiking zijn. De dakpannen bieden geen enkele opening en de schoorstenen zijn niet geschikt voor kauwtjes om in te broeden. In de aanloop naar de sloop communiceerde de corporatie wel over het aanbieden van nest- en verblijfkasten ter compensatie van het verlies van plekken door de sloop. Het initiatief werd hierbij echter in handen gelegd van bewoners die zich moesten aanmelden voor een kast aan de eigen woning. Of hiervan gebruik is gemaakt is niet duidelijk. In het kader van het ontheffingen bleken in slechts enkele blokken wel nestkasten voor Gierzwaluw (Roerdompstraat) en Huismussen (Peli-kaanstraat) te zijn ingebouwd. Het gaat hierbij maar om een fractie van de woningen. Bij navraag bleek dat Actium geen proactief beleid voert over het inbouwen van nestgelegenheid in de nieuwe gebouwen, maar men staat er wel voor open. Het is in Assen geen zekerheid dat er bij nieuwbouwprojecten standaard met wensen van broedvogels rekening wordt gehouden. Actium ambieert de benodigde netto

uitbreiding van de voorraad sociale huurwoningen van 600 woningen in de periode t/m 2025 voor haar rekening te nemen.

Gelet de vele plannen op dit gebied, waarbij ook oudere woningen door nieuwe worden vervangen, is dat geen geruststellende gedachte. Gelet op de bevindingen van mijn beperkte onderzoek is er zeker aanleiding om effectmetingen verder uit te breiden. Een goede nulmeting voordat de ingreep plaatsvindt en herhalingsmetingen daarna is wel het minst vereiste. Ook andere broedende soorten zoals de Gierzwaluw dienen daarbij te worden meegenomen.

Summary: Renovation of a town quarter in Assen in relation to breeding birds.

In the town of Assen, in some streets houses built in the 1960's had been replaced by new houses of more or less the same type in 2016 and 2017. Houses are typical with small front yards and a little bit bigger back yards. Along transects (the streets) breeding birds (Jackdaw, Starling, House- and Tree Sparrow) were counted in streets that had been renovated and in streets that had remained unchanged. For comparison te nearby village of Deurze (consisting of a single street) was examined, using a similar method.

The renovated streets were nearly void of breeding birds, apart from a single Jackdaw. Most territories were found in the village, despite the absence of Jackdaw. Tree Sparrow was absent in both town street-types. I predict that with ongoing renovation, breeding birds will be still scarser in the town of Assen, unless special measurements are taken to improve feeding and nesting conditions.

Literatuur

van Dijk A.J., Dijkstra B. & Ottens H-J. 2017. Vogels in Drenthe in 2013/2015. *Drentse Vogels* 31: 1-144

Adres: Bert Dijkstra: Burg. Jollesstraat 11, 9401 LD Assen, bertjantdijkstra@gmail.com

Bijlage 1. Territoria van de vier onderzochte soorten broedvogels per straat tijdens trajecttellingen in Assen-Oost en Deurze. *Number of territories of the four species of breeding birds per street in the study area.*

Type	Transect (m)	Huismus	Ringmus	Spreeuw	Kauw	Totaal	N/100 m
	<i>Transect (m)</i>	<i>P. do-</i> <i>mesticus</i>	<i>P. mon-</i> <i>tanus</i>	<i>S. vulga-</i> <i>ris</i>	<i>C. mone-</i> <i>dula</i>	<i>Total</i>	<i>N/100 m</i>
Nieuwbouw New							
Pelikaanstraat 1	156	0	0	0	0	0	0,0
Pelikaanstraat 2	154	0	0	0	0	0	0,0
Roerdompstraat	146	0	0	0	1	1	0,7
Eiberstraat	88	0	0	0	0	0	0,0
<i>Subtotaal</i>	544	0	0	0	1	0	0,2
Oudbouw Old							
Narcisstraat	214	9	0	1	1	10	4,7
Hortensia Straat	112	3	0	0	2	5	4,5
Leliestraat	102	4	0	1	0	5	4,9
Sperwerstraat	154	4	0	0	1	5	3,2
Vredeveldseweg	117	4	0	0	0	4	3,4
Violenstraat	90	4	0	0	1	5	5,6
Dotterbloemstraat	316	5	0	0	1	6	1,9
Pinksterbloemstraat	112	6	0	0	0	6	5,4
Adelaarsweg	157	3	0	2	1	6	3,8
Flamingolaan	138	6	0	1	5	12	8,7
Reigerstraat	129	1	0	1	1	3	2,3
Steendijk	282	12	0	2	1	15	5,3
Anreperstraat	429	26	0	2	2	30	7,0
<i>Subtotaal</i>	2352	87	0	10	16	113	4,8
Deurze Village	331	21	5	13	0	39	11,8
Totaal Total	3227	108	5	23	17	151	4,7